

सर्वोच्च अदालत, संयुक्त इजलास
माननीय न्यायाधीश श्री दीपककुमार कार्की
माननीय न्यायाधीश श्री तेजबहादुर के.सी.

आदेश

०७०-WO-०५०८

मुद्दा:- उत्प्रेषणयुक्त परमादेश।

ललितपुर जिल्ला, गोदावरी गाउँ विकास समिति, वडा नं. ६ बस्ने
उदिमबहादुर राई ----- १ रिट निवेदक

विरुद्ध

उदिमबहादुरको श्रीमती ललितपुर जिल्ला, ललितपुर उपमहानगरपालिका,
वडा नं. ४ बस्ने श्यामु राई ----- १
उदिमबहादुरको छोरा ऐ.ऐ. बस्ने देशराज राई ----- १ विपक्षी
ललितपुर जिल्ला अदालत, लगनखेल ललितपुर----- १
पुनरावेदन अदालत पाटन ललितपुर ----- १

नेपालको अन्तरिम संविधान, २०६३ को धारा १३, १९ र धारा १०७ (२)
बमोजिम दायर हुन आएको प्रस्तुत रिट निवेदनको संक्षिप्त तथ्य एवं आदेश
यसप्रकार छ:-

१. म निवेदकको ४ श्रीमती रहेकोमा जेठी विष्णुकुमारी राई हाल निज परलोक भै निजको छोरा
१ भिमराज राई हुन्। माहिली श्यामु राई र निजका तर्फबाट जायजन्म भएका छोरा देशराज
राई-१, एकराज राई-१, दिलराज राई-१, लक्ष्मण राई-१, छोरीमा कल्पना राई-१, विवाहित
पूर्णमा राई-१, साहिली श्रीमती पविमाया राईबाट २ छोराहरु वरुणकुमार राई-१, कान्छी
श्रीमती शान्ता राईबाट २ छोराहरुमा मिलनकुमार राई-१, विश्वराज राई-१, (परलोक
भएको) समेत गरी हामी अंशियारमा जेठी श्रीमतीका तर्फबाट भिमराज राई, श्यामु राई र

- निजका छोराहरु देशराज राई, एकराज राई, दिलराज राई, लक्ष्मण राई, छोरीमा कल्पना राई, पूर्णिमा राई, पविमाया राई र निजको छोरा वरुणकुमार राई, एभरेष्ट राई, शान्ता राई र निजको छोराहरुमा मिलनकुमार राई, विश्वराज राई एकासगोलमा रही बसी आएको थियौं।
२. त्यस्तैमा माहिली श्रीमती श्यामु राईले म निवेदक उदिमबहादुर राई र आफ्नो छोरा १ लक्ष्मण राईलाई विपक्षी बनाई ललितपुर जिल्ला अदालतमा मिति २०६१।६।२२ मा अंश मुद्दा दायर गरेकी थिइन। सो अंश मुद्दाको पूर्पक्ष हुँदा म निवेदकको जेठी श्रीमती विष्णुकुमारी राई परलोक भएको हुँदा हामी अंशियार १५ जना भएकोमा १५ भागको १ भाग अंश पाउँ भन्ने दावी भएकोमा सम्मानित अदालतबाट वादीले प्रतिवादीबाट १५ भागको १ भाग अंश पाउने ठहर्छ भनी मिति २०६३।१०।२२ गते फैसला भएको थियो। सो फैसला उपर दिलराज राई (अदालती बन्दोवस्तको १३९ नं. बमोजिम बुझी कारणी सरह तारेखमा राखेका अंशियार) ले सो फैसलामा चित्त नबुझाई पुनरावेदन गरेकोमा पुनरावेदन अदालतबाट मिति २०६७।७।१६ मा अंश मुद्दा शुरु सदर भै अन्तिम रहेको थियो।
३. सो मुद्दा अन्तिम भए पश्चात वादी श्यामु राईले १५ भागको १ भाग अंश छुट्याई लिन दरखास्त नगरी बसेको कारण मानाचामल मुद्दाबाट अंशबण्डा नभएसम्म प्रति महिना ४ हजारका दरले मानाचामल पाउने ठहर फैसला अन्तिम रहेको हुँदा म निवेदकले नै वादी श्यामु राईको १५ भागको १ भाग अंश परसारी दिलाई पाउँ भनी मिति २०६६।९।२४ मा दरखास्त दिई कारवाहीमा रहेको अवस्थामा देशराज राईले हाम्रो समेत अंश छुट्याई पाउँ भनी दरखास्त दिई कारवाही चलाई आएकोमा म निवेदकले २०६८।३।१९ मा अंशियार मध्ये कल्पना राईको विवाह भै सकेको, विश्वराज राईको मिति २०६८।१०।१९ मा परलोक भएको र देशराज राईले मालपोत कार्यालय ललितपुरबाट र.नं. ७१५ (क) मिति २०६३।७।१३ मा आफ्नो अंश बुझी लिखत रजिष्ट्रेशन पारीत गरी लिएको हुँदा १२ अंशियार कायम गरी अंश मुद्दामा वादी श्यामु राईको १ भाग अंश छुट्याई पाउँ भनी निवेदन गरेको थिएँ।
४. सम्मानित श्री पुनरावेदन अदालतबाट अदालती बन्दोवस्तको १७ नं. बमोजिमको निवेदनबाट कारवाही आदेश हुँदा अंश मुद्दा मिति २०६३।१०।२२ मा फैसला भएको र सो फैसला हुनु अघि देशराज राईले मिति २०६३।७।१२ मा अंश बुझेको भर्पाई गरेको देखिन्छ। उक्त फैसला हुँदा प्रतिवादी देशराज राईलाई समेत अंशियार कायम गरी भएको फैसला अन्तिम रहेको अवस्थामा फैसला प्रतिकूल हुने गरी केही गर्न मिल्ने नदेखिँदा त्यस अदालतबाट मिति २०७०।२।३ को आदेशलाई अन्यथा भन्न मिल्ने कानून बमोजिम गर्नु भन्ने मिति २०७०।४।३१ को आदेश भै अंशियारले २ पटक अंश पाउने अन्य अंशियारले १ पटक मात्र अंश पाउने ललितपुर जिल्ला अदालतको मिति २०७०।२।३ र पुनरावेदन

अदालतको मिति २०७०।४।३१ को आदेश बदर गरी न्याय पाउन अन्य बैकल्पिक उपचारको अभावमा सम्मानित अदालतको असाधारण अधिकार क्षेत्र प्रयोग गरी उपस्थित हुन आएको छु।

५. मेरी माहिली श्रीमती श्यामु राईले म उपर दायर गरेको अंश मुद्दा चली रहेकै अवस्थामा म वृद्ध बाबुलाई मेरो भागको अंश दिनु पर्‍यो भनी छोरा देशराज राईले करवल समेत गरेको हुँदा तिम्रो आमाले म उपर अंश मुद्दा दायर गरेकी छिन सोही बखत अंश छुट्याई दिने भन्दा नमानी मलाई विभिन्न धाक धम्की एवं करवल गरेको हुँदा निजले अंशमा दावी गरे अनुसार ललितपुर जिल्ला, किटीनी गाउँ विकास समिति, वडा नं. २(क) कि.नं. ३६८ क्षे.फ. ०-४-० जग्गा र सोमा बनेको तल्ले पक्की घर लिई अंश छोडपत्र गरी दिन्छु भनेका हुँदा निजकै भनाई एवं इच्छा अनुसार उक्त घर जग्गा निज देशराज राईलाई अंश वापत दिई मिति २०६३।७।१२ मा र.नं. ७१५ बाट रजिष्ट्रेशन पारित गरी दिएको थिएँ। निजले प्राप्त गरेको अंशको घरजग्गा श्यामु राई समेतको मिलोमतोबाट २०६३।८।१७ मा रविन्द्र नेपाल भन्ने व्यक्तिलाई र.नं. ९८९९ बाट रु. २,६४,०००।— लिई राजिनामा बिक्री गरेका र निज रविन्द्र नेपालले पनि उक्त घरजग्गा मिति २०६५।४।१५ मा रु. १४,००,०००।— चौध लाखमा बबिता खत्रिलाई र.नं. ९६(क) बाट बिक्री गरी सो घरजग्गा हाल संगोलमा छैन।
६. सम्मानित श्री ललितपुर जिल्ला अदालतबाट आदेश हुँदा अंश जस्तो नैसर्गिक साम्पतिक अधिकारमा असर पुर्‍याउने गरी अंश बुझ्नेको देखिँदा निजले अंश भाग बुझी सकेको भन्ने निवेदन जिकिरलाई अन्य अंशियारलाई प्रत्यक्ष असर पुर्‍याएको हुँदा मान्न सकिएन भन्ने आदेश अनुसार अन्य अंशियारलाई प्रत्यक्ष असर पुर्‍याएको भन्ने शब्दले अन्य अंशियारलाई कसरी असर पुर्‍याईयो सो विवेचना गरिएको छैन। देशराज राईले आफ्नो इच्छा बमोजिम ४ आना जग्गा र घर लिई अंश छोडपत्र गरी दिँदा अन्य अंशियारलाई प्रत्यक्ष फाइदा पुगेको अवस्था छ किनकि अन्य अंशियारको अंश बढी हुनेछ। नत असर पुर्‍याएको छ। यहाँ घटी बढी अंश लिनु दिनुको लेखाजोखा अदालतबाट गरिने होइन। स्वयं अंशियारले राजीखुशी मन्जुर भै गरेको कार्यलाई अदालतबाट अन्यथा भन्न मिल्ने होइन। त्यसमा पनि देशराज राईले अंश बुझी भर्पाई गरी दिएको कुरामा अन्य कुनै पनि अंशियारको दावी विरोध उजुर हालसम्म पनि परेको छैन। “अंशियारले अंश हक छोडपत्र गरी दिन रजिष्ट्रेशनको १ नं. बाधा पुर्‍याएको नदेखिने, अंश हक छोडपत्र गरी दिएको छ भने पुनः अंश पाउँ भनी उजुर लाग्ने स्थिति नहुने कुनै व्यक्तिले कानून बमोजिम आफ्नो राजीखुशीबाट अंश हक छोडपत्र गरी दिएको छ भने न्याय अन्यायको लेखाजोखा गर्ने अवस्था परिकल्पना गर्ने अवस्था नरहने” भनी प्रतिपादित नजिरबाट नै सो कुरा प्रष्ट भएको छ। ने.का.प. २०४५,

अंक ६, नि.नं. ३५००, पृष्ठ ६२१, आफ्नो अंश भाग पाई दर्ता गरी भोग समेत गरी सकेपछि अंश पाउँ भनी आएको फिराद अंशबण्डाको ३० नं. मा भएको व्यवस्थाले नमिल्ने” यहाँ देशराज राईले घरजग्गा आफ्नो नाममा दर्ता गरी (अंशछोडपत्र लिखतको आधारमा) भोग गरी बिक्री गरी सकेको अवस्था विद्यमान हुँदा हुँदै पुनः अंश पाउने आदेश नजिर विपरीत भएको प्रष्ट छ।

७. अतएव: उपरोक्त तथ्य एवं अंशबण्डाको महलको १ नं. मा जिय जियै अंश पाउने कानूनी व्यवस्था विपरीत एक पटक जिय जियै अंश प्राप्त गरी सकेपछि अंशमा दावा गर्ने र सो दावीलाई पुष्टि हुने गरी आदेश पर्चा गर्ने मातहत अदालतको आदेश श्री सर्वोच्च अदालतबाट कायम भएको नजिर एवं संविधानको धारा १३ समानताको हक अंशबण्डाको १ नं. विपरीत र ने.का.प. २०३८, अंक , १४४६, पृष्ठ २७ “एकपटक अंशबण्डा भैसकेपछि पुनः बण्डा गरी पाउँ भन्ने अंशबण्डाको १ नं. ले नालेश नलाग्ने” ने.का.प. २०५२, अंक १०, नि.नं. ६०८५, पृष्ठ ८७०, कुनै पनि व्यक्तिले आफ्नो जीवनमा १ पटक अंश पाउने छ एकपटक अंश पाइसकेपछि अर्को पटक अंश पाउने अवस्था रहदैन” भन्ने नजिर विपरीत अंश नपाउने व्यक्तिले अंश पाउने गरी भएको आदेश संविधान, कानून र नजिर समेत विपरीत हुँदा ललितपुर जिल्ला अदालतको मिति २०७०।२।३ र सम्मानित पुनरावेदन अदालत पाटनको मिति २०७०।४।३१ को आदेश र सो आदेशबाट भए गरेको बण्डा मुचुल्का लगायतका काम कारवाही उत्प्रेषणको आदेशद्वारा बदर गरी जम्मा अंशियार १२ कायम गरी तत्काल मिति २०६३।१०।२२ को फैसला बमोजिम १२ भागको १ भाग अंश वादीको परसारी छुट्याई दिनु भनी परमादेशको आदेश सहित अन्य जो चाहिने आज्ञा आदेश जारी गरी न्याय इन्साफ पाउँ भन्ने उदिमबहादुर राईको यस अदालतमा पर्न आएको निवेदनपत्र।

८. यसमा के कसो भएको हो? निवेदकको मागबमोजिमको आदेश किन जारी हुनु नपर्ने हो? जारी हुन नपर्ने कुनै कारण र आधार भए म्याद सूचना प्राप्त भएको मितिले पन्ध्र दिनभित्र विपक्षी नं. ३ र ४ ले महान्यायाधिवक्ताको कार्यालय मार्फत र अन्य विपक्षीहरूले आफैं वा आफ्नो कानून बमोजिमको प्रतिनिधि मार्फत लिखित जवाफ पेश गर्नु भनी यो आदेश र निवेदनको प्रतिलिपि साथै राखी विपक्षीहरूका नाउँमा म्याद सूचना जारी गरी लिखित जवाफ प्राप्त भएपछि वा अवधि नाघेपछि नियमानुसार पेश गर्नु भन्ने मिति २०७०।१०।२२ मा यस अदालतबाट भएको आदेश।

९. प्रस्तुत मुद्दामा यस अदालतको मिति २०६३।१०।२२ को फैसलामा वादीबाट पेश भएको तायदाती फाँटवारीमा उल्लेखित सम्पत्तिबाट १५ भागको १ भाग यी वादीले अंश पाउने ठहरी फैसला भएकोमा वादीले आफ्नो अंश भाग छुट्याउन नआई प्रतिवादीले नै मिति २०६६।९।९ मा वादीलाई अंश छुट्याई दिई फुर्सद गराई पाउँ भनी दरखास्त दिई

कारवाही गरी रहेको अवस्थामा निवेदक प्रतिवादीले अंशियार मध्येका कल्पना राईले डा. सुरज थुलुङसँग विवाह गरीसकेकी, देशराज राईले मिति २०६३।७।१२ मा र.नं. ७१५ बाट अंश बुझी सकेको र विश्वराज राईको मृत्यु भै सकेकाले १२ अंशियार कायम गरी पाउँ भनी निवेदन दिएको देखियो। मिसिल संलग्न कागजात अध्ययन गरी हेर्दा अंशियार मध्येका विश्वराज राईको मिति २०६८।१०।१९ मा मृत्यु भएको मिसिल संलग्न मिति २०६९।१।१८ को मृत्युदर्ता प्रमाणपत्रबाट देखिँदा कुनै विवाद रहेको देखिएन, १ अंशियार घटै कै मान्नु पर्ने भयो। त्यस्तै यस अदालतको मिति २०६९।१०।५ गते अंशियार घटेको सम्बन्धमा वादी प्रतिवादीबाट कागज गराउनु भन्ने आदेश भएकोमा अंशियार मध्ये डा. कल्पना राईको विवाह भै सकेको विश्वराज राईको मृत्यु भै सकेको र देशराज राईले अंश बुझी सकेको भनी मिति २०६९।१०।२१ गते निवेदन दिई खुलाएको देखिन्छ। पुनः यस अदालतबाट मिति २०६९।१२।३० मा डा. कल्पना राईलाई बुझ्ने आदेश भै निजको नाउँमा म्याद जारी भै जाँदा निज मिति २०७०।१।१३ मा अदालतमा उपस्थित भै आफूले विवाह गरी गएको कुरा स्वीकार गरी अंशियारबाट नाम कट्टा गरी पाउँ भनी निवेदन दिई सनाखत समेत गरी दिएको मिसिलबाट देखिँदा निजको विवाह भैसकेको र अंशियार विश्वराज राईको मृत्यु भै सकेको कुरामा कुनै विवाद देखिएन। अब अंशियार मध्येका देशराज राईले र.नं. ७१५ बाट मिति २०६३।७।१२ गते अंश बुझी सकेको भन्ने जिकिर छ। सो सम्बन्धमा हेर्दा मुलुकी ऐन, अंशबण्डा महलको १ नं. मा अंशबण्डा गर्दा बाबु, आमा, लोग्ने, स्वास्नी, छोराछोरीहरूको जीय जीयै अंश गर्नु पर्दछ भन्ने उल्लेख भएको र सोही महलको २८ नं. मा असल कमसल मिलाई अंशबण्डा गर्नुपर्दछ भन्ने उल्लेख भएको पाइन्छ। निज देशराज राईले अंश मुद्दामा पेश भएको तायँदाती फाँटवारीमा उल्लेखित सम्पत्ति मध्ये ललितपुर जिल्ला किटनी गाउँ विकास समिति वडा नं. २ (क) कि.नं. ३६८ पाखो जग्गा क्षे.फ. ०-४-० र सोमा बनेको १ तल्ले पक्की घरसम्म अंश मुद्दा पर्दा पर्दैको अवस्थामा सम्पूर्ण सम्पत्ति मध्ये नरम गरम नमिलाई सो विपरीत घटी अंश बुझेको व्यहोरा पारी देशराज राईले आमा छोराछोरीलाई अंश जस्तो नैसर्गिक साम्पत्तिक अधिकारमा असर पुऱ्याउने गरी अंश बुझेको देखिँदा निजले आफ्नो अंश भाग बुझी सकेको भन्ने निवेदन जिकिरलाई अन्य अंशियारलाई प्रत्यक्ष असर पुऱ्याएको हुँदा मान्न सकिएन जिल्ला अदालत नियमावली, २०५२ को नियम ७८ ख(१) को ३ बमोजिम अंशियार मध्येका विश्वराज राई र विवाह भै सकेकी डा. कल्पना राई बाहेकका १३ अंशियार कायम हुन्छ। सोही बमोजिम फैसला कार्यान्वयनको कार्य अगाडि बढाउनु भन्ने यस अदालतको मिति २०७०।२।३ को आदेश। उक्त आदेश अनुसार यस अदालतबाट मिति २०७०।३।४ गते वादी प्रतिवादीहरूलाई डोर गई बण्डा छुट्याई दिई बाँकी बण्डा गर्नु

पर्ने भोजपुर जिल्ला अन्तर्गतको सम्पत्ति हुँदा प्रस्तुत मिसिल भोजपुर जिल्ला अदालतमा पठाईदिने गरी तामेली आदेश भएको देखिन्छ।

१०. यस अदालतबाट भएको मिति २०७०।३।४ को बण्डा मुचुल्का र सोही मिति २०७०।३।४ मा भएको तामेली आदेश तथा मिति २०७०।२।३१ मा भएको आदेश समेत बदर गरीपाउँ भन्ने समेत व्यहोराको पविमाया राईको दण्ड सजायको ६१ नं. बमोजिमको उजुरी पत्र।
११. यसमा अदालतबाट भएको फैसला कार्यान्वयन गर्ने शिलसिलामा बण्डा मुचुल्का तयार भएको उक्त मुचुल्का हेर्दा निवेदकको माग बमोजिम बदर गर्नु पर्ने प्रयास र मनासिव आधार नदेखिँदा यस अदालतको मिति २०७०।३।४ को बण्डा मुचुल्का बदर गरीरहनु परेन कानून बमोजिम गर्नु भनी मिति २०७०।९।१२ मा भएको आदेश भएको हुँदा यस अदालतको काम कारवाहीले निवेदकको संवैधानिक एवं कानूनी हकमा असर परेको नदेखिँदा रिट खारेज गरी पाउँ भन्ने ललितपुर जिल्ला अदालतको लिखित जवाफ।
१२. पविमाया राईतर्फको वाहेक अन्य परिवारलाई पतिले हेला गरेको हुनाले म श्यामु राईले पति उपर माना चामल र अंशमा नालेश गरेकाले माना चामल र अंश पाउने गरी मिति २०६३।१०।२२ मा ललितपुर जिल्ला अदालतबाट फैसला भएको छ। सो फैसलामा १५ अंशियार कायम भई फैसला भएकोमा सो फैसला उपर देशराज राई र दिलराज राईको पुनरावेदन अदालत पाटनमा पुनरावेदन परेकोमा पुनरावेदन अदालत पाटनबाट मुलुकी ऐन, अदालती बन्दोवस्तको २०२ बमोजिम झगडिया झिकाउने आदेश भएकोमा पनि उदिमबहादुर राईले लिखित प्रतिवाद लाउदा १५ अंशियार रहेको भनी लिखित प्रतिवादी गर्नु भई पुनरावेदन अदालत पाटनबाट फैसला हुँदा समेत १५ अंशियार कायम हुने गरी फैसला भएको छ भने म श्यामु राईको माना चामल मुद्दामा समेत १५ अंशियार रहेको भनी फैसला भएको छ। त्यस्तै अंश मुद्दामा वादी म श्यामु राईले बण्डा छुट्याउने निवेदन नर्दिँदै प्रतिवादी पति उदिमबहादुरले श्यामु राईको भाग छुट्याई पाउँ भनी ललितपुर जिल्ला अदालतमा निवेदन गर्दाका बखत समेत देशराज राईको नाममा रहेको भोजपुरका विभिन्न जग्गाहरु समेत १५ बण्डा लगाई पाउँ भनी १५ अंशियार देखाई निवेदन दिनु भएछ। यसरी निवेदक उदिम बहादुर राईले वादीको भाग छुट्याई पाउँ भनी निवेदन दिएपछि मेरो भाग मात्र छुट्याउदा हाम्रो परिवार भित्रको जग्गा समेत खण्डीकरण हुने र म तथा छोराछोरी पनि हुर्की सकेका हुनाले सबै सौता-सौताको परिवारको बण्डा छुट्याउनु पर्‍यो भनी देशराज राई समेत १५ अंशियार रहेकाले बण्डा छुट्याई पाउँ भनी मुलुकी ऐन, दण्ड सजायको ४६ को देहाय १८ बमोजिम प्रतिवादीहरुको भाग पनि छुट्याई पाउँ भनी ललितपुर जिल्ला अदालतमा निवेदन परी निवेदक समेतको नाममा म्याद जारी हुँदाका बखत

लिखित प्रतिवाद गर्दा पनि निवेदक लगायत कसैले पनि देशराज राईलाई अंशियारबाट हटाई पाउँ भनी विवाद गरेका थिएनन्। स्वयम् निवेदकले १५ भाग लगाउने कुरामा स्वीकार गरी लिखित प्रतिवाद गर्नु भएको छ।

१३. यसरी वादी प्रतिवादीहरूले बण्डा छुट्याई पाउँ भनी निवेदन परी तारेख पुर्पक्षमा रहेका बखत बहिनी कल्पना राईको मिति २०६७।८।२२ मा विवाह भएको र शान्ता राई तर्फका छोरा विश्वराजको मिति २०६८।१०।१९ मा घर जाने क्रममा रहस्यमय ढङ्गले बाटोमा निधन हुन गएको हुनाले निजहरूलाई अंशियारबाट घटाई १३ अंशियार कायम गरी पाउँ भनी निवेदन परे पछि पनि उदिमबहादुर राईले मात्र देशराज राईलाई समेत अंशियारबाट हटाई पाउँ भनी निवेदन दिनु भएको हो। हामी कायम रहेको १३ अंशियार मध्ये पति उदिम बहादुर राई बाहेकका कसैले पनि देशराजले अंश लिई सकेको हुनाले निजलाई अंशियारबाट घटाई पाउँ भनेका छैनन्। पछि आएर उहाँले मात्र विवाद उठाउनु भएको हो। अगाडिका अंश एवं माना चामल मुद्दाबाट देशराज समेतले पन्ध्र अंशियार कायम गरी सो फैसला बमोजिम गरी पाउँ भनी निवेदकले विभिन्न ठाउँमा लिखित रूपमा स्वीकार गर्नुको साथै पविमाया वादी भई श्यामु राईले दायर गरी फैसला भएको अंश मुद्दाबाट आफूलाई असर परेको छ भनी फैसला बदर मुद्दा दिएकोमा सो मुद्दामा प्रतिउत्तर लगाउँदा समेत देशराज राई समेत अंशियार रहेको स्वीकार गरी सके पश्चात पछि आएर अंश लिई सकेको छ अंशियार घटाई पाउँ भन्ने प्रमाण ऐन, २०३१ को दफा ३४ ले निवेदक लाई विवन्धन लाग्दछ। त्यस्तै अदालतबाट भएको फैसलाहरूले देशराजलाई अंशियार कायम गरी जिल्ला तथा पुनरावेदन अदालतबाट फैसला भएको हुनाले ती फैसला कायम रहेसम्म अन्यथा हुन सक्दैन। न्याय प्रशासन ऐन, २०४८ को दफा १९(१) बमोजिम अन्यथा व्यवस्था भएकोमा बाहेक मुद्दामा कुनै अदालत निकाय वा अधिकारीले गरेको निर्णय अन्तिम हुनेछ र सो निर्णय मुद्दाका पक्षहरूलाई मान्न कर लाग्ने छ भन्ने व्यवस्था रहेको छ भनी संविधानको धारा ११६ को उपधारा १ मा अड्डा अदालतबाट भएको आदेश तथा निर्णयहरू सबैले पालना गर्नु पर्ने व्यवस्था रहेबाट अदालतबाट भएको फैसलाहरू मान्न निवेदक बाध्य रहने छन। यसबाट समेत अदालतबाट भएको आदेशहरू बदर हुनु पर्ने होईन।

१४. हामी शुरुमा १५ अंशियार रहेकोमा पहिला सबै अंशियारले १५ अंशियार रहेको कुरा स्वीकार गरेका छन्। पछि आएर पिता उदिम बहादुर राईले मात्र देशराजको सम्बन्धमा विवाद उठाएका हुन अन्य कुनै पनि अंशियारले देशराजले अंश पाउने होइन अंशियार घटाई पाउँ भनेका छैनन्। निजले अंश लिई सकेको हो भने अर्को १२ अंशियारले भन्ने थिए, अन्य अंशियारले १३ अंशियार हुनु पर्दछ भनी रहेको अवस्थामा अंश मुद्दामा सरीक रही १५ अंशियार कायम गराई फैसला गराएको र फैसला पश्चात देशराज समेत अंशियार देखाई

बण्डा छुट्याउन निवेदन दिई सकेको अवस्थामा हाल आएर बण्डा छुट्याउन ढिलो होस् भनी पूर्वाग्रही भई निवेदन दिएको हुँदा मिति २०७०।२।३ को आदेश र सो आदेशलाई सदर हुने गरी मिति २०७०।४।३१ मा पुनरावेदन अदालत पाटनबाट भएको आदेश कानून बमोजिम भएको हुनाले विपक्षीको निवेदन खारेज गरी उक्त आदेश लगायत अदालतबाट भए गरेको बण्डा मुचल्का लगायत सम्पूर्ण कार्यहरू सदर कायम गरी पाउँ भन्ने श्यामु राईको लिखित जवाफ।

१५. पिताले पविमाया राईतर्फको बाहेक अन्य परिवारलाई हेला गरेको हुनाले आमा श्यामु राईले पिता उपर माना चामल र अंशमा नालेश गरेकाले माना चामल र अंश पाउने गरी मिति २०६३।१०।२२ मा ललितपुर जिल्ला अदालतबाट फैसला भएको छ। सो फैसलामा १५ अंशियार कायम भई फैसला भएकोमा सो फैसला उपर मेरो र दिलराज राईको पुनरावेदन अदालत पाटनमा पुनरावेदन परेकोमा पुनरावेदन अदालत पाटनबाट मुलुकी ऐन, अदालती बन्दोवस्तको २०२ बमोजिम झगडिया झिकाउने आदेश भएकोमा पनि पिता उदिमबहादुर राईले लिखित प्रतिवाद लाउदा १५ अंशियार रहेको भनी लिखित प्रतिवाद गर्नु भई पुनरावेदन अदालत पाटनबाट फैसला हुँदा समेत १५ अंशियार कायम हुने गरी फैसला भएको छ भने आमा श्यामु राईले दिनु भएको माना चामल मुद्दामा समेत १५ अंशियार रहेको भनी फैसला भएको छ। त्यस्तै अंश मुद्दामा वादी आमा श्यामु राईले बण्डा छुट्याउने निवेदन नपढेँ पिता उदिमबहादुरले आमा श्यामु राईको भाग छुट्याई पाउँ भनी ललितपुर जिल्ला अदालतमा निवेदन गर्दाका बखत समेत मेरो नाममा रहेको भोजपुरका विभिन्न जग्गाहरू समेत १५ बण्डा लगाई पाउँ भनी १५ अंशियार देखाई निवेदन दिनु भएछ। यसरी निवेदक पिता उदिम बहादुर राईले वादीको भाग छुट्याई पाउँ भनी निवेदन दिएपछि आमाको भाग मात्र छुट्याउदा हाम्रो परिवार भित्रको जग्गा समेत खण्डीकरण हुने हुनाले सबै परिवारको बण्डा छुट्याउनु पन्यो भनी देशराज राई समेत १५ अंशियार रहेकाले बण्डा छुट्याई पाउँ भनी मुलुकी ऐन, दण्ड सजायको ४६ को देहाय १८ बमोजिम प्रतिवादीहरूको भाग पनि छुट्याई पाउँ भनी ललितपुर जिल्ला अदालतमा निवेदन परी निवेदक समेतको नाममा म्याद जारी हुँदाका बखत लिखत प्रतिवाद गर्दा पनि निवेदक लगायत कसैले पनि मलाई अंशियारबाट हटाई पाउँ भनी विवाद गरेका थिएनन्। स्वयम् निवेदकले १५ भाग लगाउने कुरामा स्वीकार गरी लिखित प्रतिवाद गर्नु भएको छ।

१६. हामी शुरुमा १५ अंशियार रहेकोमा पहिला सबै अंशियारले १५ अंशियार रहेको कुरा स्वीकार गरेका छन्। पछि आएर पिता उदिम बहादुर राईले मात्र देशराजको सम्बन्धमा विवाद उठाएका हुन अन्य कुनै पनि अंशियारले मैले अंश पाउने होइन अंशियार घटाई पाउँ भनेका छैनन्। मैले अंश लिई सकेको हो भने अरु १२ अंशियारले भन्ने थिए, अन्य

अंशियारले १३ अंशियार हुनु पर्दछ भनी रहेको अवस्थामा अंश मुद्दामा सरीक रही १५ अंशियार कायम गराई फैसला गराएको र फैसला पश्चात म समेत अंशियार देखाई बण्डा छुट्याउन निवेदन दिई सकेको अवस्थामा हाल आएर बण्डा छुट्याउन ढिलो होस् भनी पूर्वाग्रही भई निवेदन दिएको हुँदा मिति २०७०।२।३ को आदेश र सो आदेशलाई सदर हुने गरी मिति २०७०।४।३१ मा पुनरावेदन अदालत पाटनबाट भएको आदेश कानून बमोजिम भएको हुनाले विपक्षीको निवेदन खारेज गरी उक्त आदेश लगायत अदालतबाट भए गरेको बण्डा मुचल्का लगायत सम्पूर्ण कार्यहरू सदर कायम गरी पाउँ भन्ने देशराज राईको लिखित जवाफ।

१७. नियमबमोजिम पेसी सूचीमा चढी पेस हुन आएको प्रस्तुत रिट निवेदनमा निवेदकतर्फबाट उपस्थित विद्वान वरिष्ठ अधिवक्ता श्री हरिहर दाहालले विपक्षी देशराज राईले आफ्नो भागको अंश बुझी बेचेका छन्। आफ्नो अंश बुझी अन्य अंशियारको हकमा छोडपत्र गरीदिएको लिखतबाट नै देखिएको छ। यस्तो अवस्थामा अंश पाएको लिखतमा भन्दा धेरै गुना अंश बाकी रहेको भनी पुनः अंशियार कायम भएको भनी शुरु जिल्ला अदालतले गरेको आदेश सदर गरेको पुनरावेदन अदालत पाटनबाट भएको आदेश उत्प्रेषणको आदेशले बदर गरी पटक पटक अंशियार कायम गरी अंश छुट्याउने कार्य नगर्नु भनी परमादेशको आदेश जारी हुनुपर्छ भनी गर्नु भएको बहस समेत सुनियो। विपक्षीतर्फबाट उपस्थित विद्वान अधिवक्ताद्वय श्री रमेशकुमार मैनाली र श्री तेजबहादुर राईले विपक्षी देशराज राईले अंश पाउने विषयमा कहीकतै विवाद ल्याइएको छैन। अंश मुद्दामा कायम भएको अंशियारको विषयमा निवेदकले विवाद ल्याई पुनरावेदन समेत गरेको देखिंदैन। तायदाती फाँटवारीबाट देशराज राईले प्राप्त गरेको अंश भन्दा धेरै अंश बाकी नै देखिन्छ। अंश मुद्दाको फैसला अन्तिम भैरहेको अवस्थामा बण्डा छुट्याउने निवेदनमा विवाद गरी अंश बुझेको भनी भन्न नमिल्ने हुँदा रिट निवेदन खारेज हुनुपर्छ भनी बहस गर्नुभयो।

१८. विद्वान अधिवक्ताको बहस, निवेदन जिकिर र लिखित जवाफ समेतको मिसिल अध्ययन गर्दा निवेदन माग बमोजिम आदेश जारी हुने हो वा होइन? भन्ने विषयमा निर्णय दिनुपर्ने देखिन आयो।

१९. निर्णयतर्फ विचार गर्दा विपक्षी मध्येकी श्यामु राई वादी र यी निवेदक प्रतिवादी भई अंश चलन मुद्दा परी मिति २०६३।१०।२२ मा फैसला भई फाँटवारीमा उल्लेखित सम्पत्तिबाट १५ भागको १ भाग प्रतिवादीबाट वादीले पाउने ठहरी फैसला भई सो उपर प्रतिवादी मध्येका दिलराज राईको पुनरावेदन अदालत पाटनमा पुनरावेदन परी शुरु फैसला सदर हुने ठहरी फैसला भै अन्तिम भएको देखिन्छ। सो फैसला बमोजिम अंश छुट्याई दिलाई पाउँ भनी निवेदक प्रतिवादीले दरखास्त दिई कारवाही चलाई आएकोमा अंशियार

मध्ये कल्पना राईको विवाह भैसकेको, विश्वराज राईको मृत्यु भैसकेको र देशराज राईले मिति २०६३।७।१३ मा आफ्नो अंश बुझी लिखत रजिष्ट्रेशन गरी लिएकोले १२ अंशियार कायम गरी वादी श्यामु राईको अंशभाग छुट्याई पाउँ भनी दरखास्त दिएको देखिन्छ। उक्त दरखास्त उपर अंश मुद्दा पर्दापर्दैको अवस्थामा सम्पूर्ण सम्पत्तिमा नरमगरम नमिलाई घटि अंश बुझेको व्यहोरा पारी अंश जस्तो नैसर्गिक सम्पत्तिमा असर पुर्‍याउने गरी अंश भाग बुझी सकेको भन्ने निवेदन जिकिरलाई अन्य अंशियारलाई प्रत्यक्ष असर पुर्‍याएको हुँदा १३ अंशियार कायम हुन्छ भनी शुरु जिल्ला अदालतबाट भएको आदेश सदर हुने ठहर्‍याई पुनरावेदन अदालत पाटनबाट आदेश भएको देखिन्छ।

२०. विपक्षी वादी श्यामु राई र निवेदक प्रतिवादी बीच चलेको मुद्दाबाट मिति २०६३।१०।२२ मा ठहर भई कायम भएका अंशियारहरू मध्ये मिति २०६९।३।१९ मा कल्पना राईको विवाह भई सकेको र अर्का अंशियार विश्वराज राई २०६८।१०।१९ मा परलोक भएकोले १३ अंशियार कायम गरेको देखिन्छ। विपक्षी मध्येका देशराज राईले अंश बुझी छोडपत्र गरेको भन्ने मुख्य जिकिर सम्बन्धमा बिचार गर्दा उल्लेखित अंश मुद्दाको तायदाती फाँटवारीमा उल्लेखित सम्पत्ति मध्ये न्यून सम्पत्ति बुझेको सम्म देखिन्छ। मुलुकी ऐन, अंशबण्डाको १ नं. “अंशबण्डा गर्दा यस महलको अन्य नं.हरूको अधिनमा रही बाबु, आमा, लोग्ने, स्वास्नी, छोरा, छोरीहरूको जीयजीयैको अंश गर्नुपर्छ।” भन्ने कानूनी व्यवस्था देखिन्छ। त्यसैगरी सोही महलको २८ नं. ले “बण्डा गर्दा असल कमसल मिलाई दिनेलिनेको मञ्जुरी भएकोमा मञ्जुरी बमोजिम र मञ्जुरी नभएकोमा गोला राखी बण्डा गरीदिनु पर्छ” भन्ने कानूनी व्यवस्था भएकोमा विपक्षी देशराज राईले सम्पूर्ण सम्पत्तिबाट १३ भागको १ भाग सम्पत्ति बुझेको नभई न्यून सम्पत्तिसम्म बुझेकोलाई समन्यायिक दृष्टिकोणबाट अंशबण्डा भएको भनी मान्न मिल्ने देखिएन। यी निवेदक प्रतिवादी भएको उक्त अंश मुद्दामा शुरु जिल्ला अदालतबाट मिति २०६३।१०।२२ मा फैसला हुँदा अंश बुझेको भरपाईलाई मान्यता नदिई अंशियार कायम गरी फैसला भई सो फैसला पुनरावेदन अदालतबाट सदर भई अन्तिम रूपमा रही रहेको देखिन्छ। सो फैसलालाई अन्यथा हुने गरी आदेश गर्न मिल्ने देखिएन। यी निवेदक उदिम बहादुर राईले ललितपुर जिल्ला अदालतमा चलेको अंश मुद्दाको प्रतिउत्तर पत्रमा यी विपक्षी देशराज राईले अंश लिएको भनी कहिकतै उल्लेख गरेको देखिँदैन। तायदाती फाँटवारीमा उल्लेखित घरजग्गाहरूको १५ भागको १ भाग सम्पत्ती वादीले अंश वापत पाउने ठहर्छ भनी भएको फैसलामा चित्त बुझाई बसी आएको हुँदा मुलुकी ऐन, दण्ड सजायको ४६ नं. बमोजिम अंश छुट्याई दिलाई पाउँ भनी यी निवेदकले ललितपुर जिल्ला अदालतमा निवेदन दिएको देखिन्छ। ललितपुर जिल्ला अदालतबाट फाँटवारीमा उल्लेखित घरजग्गाहरूको १५ भागको १ भाग सम्पत्ती वादीले पाउने भनी १५

अंशियार कायम गरी भएको फैसला पुनरावेदन अदालत पाटनमा दिलराज राईले दिएको पुनरावेदन पत्रमा ललितपुर जिल्ला अदालतबाट भएको फैसला सदर भै अन्तिम भै बसेको देखिन्छ। उक्त फैसला निवेदक प्रतिवादीले स्वीकार गरी अन्तिम भैरहेको अवस्थामा तह-तह अदालतबाट भएका फैसला तथा आदेशको औचित्यमा प्रवेश गरी पुनरावेदन सुनेको जस्तो गरी रिट क्षेत्राधिकार अन्तर्गत प्रमाण बुझ्ने, प्रमाणको मूल्याङ्कन गर्ने गर्नु उचित र रिट सम्बन्धी अवधारणा अनुकूल हुने देखिंदैन। ललितपुर जिल्ला अदालतबाट १३ अंशियार कायम गरी प्रतिवादी मध्येकी श्यामु राईको अंशहक छुट्याई दिने गरी भएको आदेश पुनरावेदन अदालत पाटनबाट सदर गरेको आदेश कानूनको प्रत्यक्ष त्रुटी देखिन नआएकोले बदर गरिरहन परेन। निवेदन मागदावी बमोजिम कति अंशियार हुने र को कस्ले को कसबाट अंश पाउने वा नपाउने सम्बन्धमा रिट क्षेत्रबाट निक्क्यौल गर्ने मिल्ने पनि देखिंदैन।

२१. तसर्थ शुरु ललितपुर जिल्ला अदालतबाट भएको फैसला सदर हुने ठहर्‍याई पुनरावेदन अदालत पाटनबाट मिति २०६७।७।१६ फैसला भई अन्तिम भई फैसला कार्यान्वयन गर्ने सिलसिलामा १३ अंशियार कायम गर्ने गरी शुरु जिल्ला अदालतबाट भएको आदेश सदर हुने ठहर्‍याएको पुनरावेदन अदालत पाटनबाट मिति २०७०।४।३१ मा भएको आदेश मिलेकै देखिंदा सो आदेश बदर गरी पाउँ भनी परेको रिट निवेदन माग दावी अनुसार रिट जारी हुन सक्ने अवस्था देखिएन। प्रस्तुत रिट निवेदन खारेज हुने ठहर्छ। दायरीको लगत कट्टा गरी मिसिल नियमानुसार अभिलेख शाखामा बुझाई दिनु।

न्यायाधीश

उक्त रायमा म सहमत छु।

न्यायाधीश

इजलास अधिकृत/उपसचिव:- जगतबहादुर पौडेल

कम्प्यूटर टाईप:- प्रेमबहादुर थापा

इति सम्बत् २०७४ साल असार महिना १८ गते रोज १ शुभम् ----- ।